

Catharijne Convent waardig onderkomen nationaal museum religieuze kunst

Met het raadsbesluit om f 300.000,— beschikbaar te stellen voor de verdere voorbereiding der plannen tot restauratie en verbouwing van het Catharijne Convent, is een belangrijke stap gezet om dit gebouwencomplex in ere te herstellen¹⁾. Een draaiorgelmuseum, een gymnastiekzaal, een „religieus” museum, een goud-, zilver- en klokkenmuseum: het zijn allemaal interessante dan wel nuttige zaken, maar een beetje heterogeen doen de huidige functies van het Convent toch wel aan.

Wanneer straks, laat ons zeggen in 1975, de bouwsteigers verdwenen zijn en het Convent opnieuw ingericht, vindt de bezoeker hier een nieuw nationaal museum voor religieuze kunst, waarin de collecties van het Aartsbisschoppelijk museum Utrecht, het Bisschoppelijk museum Haarlem, het Oud-katholiek museum Utrecht en wellicht ook collecties uit reformatorische kring verenigd zijn en daarmee drie kwart van het totale Nederlandse bezit aan kerkelijke kunst. Deze concentratie lijkt ons een betere bestemming voor het Convent.

De moeite waard is het ook, omdat de collecties elkaar uitstekend aanvullen; bij de Utrechtse collecties ligt het accent op de middeleeuwen, in Haarlem zijn juist de renaissance en de barok goed vertegenwoordigd. Om een voorbeeld te noemen: uit de zeventiende- en achttiende-eeuwse schuilkerken bezit de Haarlemse collectie vele boeiende doeken en beelden.

Wat betreft beeldhouwwerken van de middeleeuwen tot in de achttiende eeuw zal het nieuwe museum naast het Rijksmuseum te Amsterdam het voornaamste in het land zijn. Voor weefsels, paramenten en borduurwerken van de elfde tot de negentiende eeuw zal de museumbezoeker ver over de landsgrenzen moeten gaan om gelijkwaardige collecties te vinden. Een rijke bijdrage voor de verzameling textilia levert het Oud-katholiek museum.

De geschiedenis van het Catharijne Convent begint in de zestiende eeuw, maar hieraan gaat nog een interessant hoofdstuk vooraf. De meeste Gods- en gasthuizen die in de middeleeuwen te Utrecht verrezen, werden gebouwd uit erfenissen, giften en legaten van vrome lieden, die hiermee een daad van sociale bewogenheid en soms ook wel van eigenbelang (met het oog op het hierna-maals) stelden.

Zo niet echter het Catharijne-hospitaal, gesticht door een ridderorde, die volgens de statuten verplicht was ongelovigen te bestrijden en een hospitaal voor armen en ellendigen in stand te houden. Bedoeld wordt de Orde van St. Jan van Jeru-

zalem, bij sommigen misschien beter bekend als de Johanniter- of Maltheser ridders. Het eerste deel van hun statutaire verplichtingen voldeden zij in de Kruistochten; de minder militante ridders trokken bijvoorbeeld naar Utrecht om daar als verplegende kloosterlingen de als tweede genoemde taak te verrichten.²⁾

Omstreeks 1251 en 1253 moeten zij in Utrecht hun werk zijn begonnen. Zekerheid over hun aanwezigheid hebben wij in het jaar 1285, toen zij hier ter stede beschikten over een hospitaal en een klooster. Zij verzorgden aanvankelijk alleen behoeftigen, later ook zieken en zelfs pestlijders. Hun domicilie lag in de buurt van de Catharijnepoort, waar zij enkele eeuwen lang met een zekere luister hun zegenrijke arbeid vervulden.

Het kasteel Vredenburg dat Karel V bij de Catharijnepoort liet bouwen, verdreef echter de Hospitaalridders, zoals zij ook wel werden genoemd.

De Balijer Bernardus van Duren toonde zich bereid de orde het Convent aan de Nieuwstraat af te staan. Het bestond in die tijd (1528), uit een klooster met kerk van het Carmelieter Convent. Voor de Carmelieten werd een andere behuizing gevonden.

De St. Jansridders moesten zich behelpen in het veel kleinere Catharijne Convent. Het heeft tot 1565 geduurd, voordat alles zo'n beetje in orde was. Pas in 1581 beschikten zij ook weer over een hospitaal, het Catharijne-gasthuys. Tot in de negentiende eeuw heeft het gebouwencomplex dienst gedaan als ziekenhuis enz. Later diende het vele doelen, o.m. fungeerde het na 1815 als inkwartieringskazerne en militair logement.

De geschiedenis van het pand Nieuwegracht 63, dat in de nieuwe museumfunctie weer bij het Convent wordt getrokken, begint in 1634, als Frederick Matthijsz van Lobbrecht de brouwerij van het St. Catharijne Convent koopt, afbreekt en op de plaats daarvan een huis bouwt. Aan de transactie werd de eis verbonden dat door middel van een poort vrije toegang tot de achter gelegen binnenplaats van het Convent moest worden verleend. In de negentiende eeuw is het huis van binnen en van buiten ingrijpend gewijzigd.

De voorgenomen werkzaamheden behelzen voornamelijk de restauratie van de gevels, de hal, het trappenhuis, de keuken en de vertrekken in het huis Nieuwegracht 63, het slopen van de ontsierende aanbouwen aan de westelijke zijde van dit gebouw en de bouw van een nieuw gedeelte aldaar, de bouw van een verbindingsgang tussen de kel-

ders van dit huis en het Convent en de restauratie van het Convent met de kloostergang.

Het is in dit verband merkwaardig te lezen wat de architect W. Stooker 27 jaar geleden in het Jaarboekje 1943 van Oud-Utrecht over het Convent schreef: „Herstel van het geheele complex, verwijdering van het huis van den bewaarder, nieuwe aanleg van de „hof” zouden Utrecht in het bezit stellen van een bezienswaardigheid, die zeker voor de kloostergang van den Dom niet zou behoeven onder te doen.” Het heeft even geduurd, maar nu komt zijn wens toch in vervulling, naar wij hopen op een manier die zijn goedkeuring kan wegdragen.

Het is niet onze bedoeling in dit bestek uitvoering in te gaan op de gedetailleerde restauratieplannen; misschien is dat nog eens een uitdaging voor een meer deskundige. Wel willen wij nog even terugkomen op de restauratie van het voormalige Catharijne Convent. De oostvleugel, te verdelen in kelder, begane grond, verdieping en zolder, zal het meest ingrijpend worden hersteld. Een combinatie van een reconstructie en een aanpassing aan de toekomstige bestemming is mogelijk.

In de kelder worden het vloerpeil verlaagd, de wanden en gewelven hersteld en opnieuw bepleisterd. Op de vloer komen plavuizen te liggen. Naar het noorden wordt de kelder verlengd en aangesloten op de ondergrondse verbindingsgang.

De indeling van de begane grond wordt hersteld

naar oude gegevens, zodat de overwelfde kloostergang met de expositiezaal (de oude ziekenzaal) geheel in vroegere stijl terugkeert. Hetzelfde geldt voor de verdieping van deze vleugel. Een nieuwe trap verbindt de verdiepingen.

Ook aan de kap, waarvan nog vier oude spanten aanwezig zijn, is veel te doen. Voor de rest van het exterieur geven fragmenten van natuurstenen kruisventers aanwijzingen. Aan de zuidkant worden de lancetvormige ramen hersteld en de grote eindgevel weer opgetrokken. Aan de westkant verdwijnt de bewaarderswoning, waardoor de oostelijke vleugel van de kloostergang weer volledig in het zicht komt.

Aan de west- en zuidvleugel zullen enkele ingangen verdwijnen en plaats maken voor vensters. Dit hangt samen met de toekomstige bestemming van het Convent. Een laat-gotische dubbele stenen spiltrap, afkomstig uit het voormalige Elisabethgasthuis, zal een plaats krijgen tegen de westgevel aan de zijde van de Lange Nieuwstraat.

K.

1) Zie: *Gedrukte verzameling gem. Utrecht, nr. 0704 C.Z., 1970.*

2) „*Bijdragen tot de geschiedenis van het Gasthuis, het Klooster en de Balijs van St. Catharina der Johanniter-riders en van het Driekoningengasthuis te Utrecht*”, dr. P. Q. Brondgeest, 1901.

Oud-Utrecht vergrijst niet

Enigszins verlegen met de eer heeft onze vereniging op 22 augustus de ledenlijst aangevuld met de naam van haar jongste lid, de elfjarige Jan Ket. Op die zaterdag was hij er ineens, als deelnemer aan een stadswandeling, die zich zeer geïnteresseerd de historische bijzonderheden van Utrecht liet uitleggen en vervolgens zichtbaar genoot van de jus d'orange (in plaats van wijn), de kaas en het stobbrood waarmee gastvrouw Beauchampet hem verweende in de proefkelder van Bloem. „Als u gewandeld hebt, viert u dan altijd feest?”, vroeg hij.

Om zeker te zijn van de zaak, telefoneerde mevrouw Beauchampet vervolgens de ouders van Jan, die niet wisten dat hij na de wandeling was meegegaan naar de wijnkelder. Jan bleek een jongen te zijn met tinnen voor geschiedenis en een hevige honger naar het verleden. Dr. Struick's boek „Utrecht door de eeuwen heen” heeft hij helemaal gelezen.

Hij was zo enthousiast voor de - op 25 augustus door hem herhaalde - wandeling, dat hij van zijn vader lid mocht worden. Welkom!